

Yeni İnsan Yayınevi
Yeşil Politika Serisi

Elvan Ece Satıcı

Amerikan Robert Koleji'nde son sınıf öğrencisidir. 2020'de Good4Trust.org'da Dr. Uygur Özesmi ile gönüllü olarak çalışmaya başladı. Daha sonra gönüllü olarak yaptığı çalışmalar profesyonel alana taşındı ve 2021'den itibaren yarı zamanlı olarak Good4Trust.org'da çalışmaktadır. Yönetim, Uluslararasılaşma ve Tedarik Ağı Çemberleri üyesidir. Bu kapsamda tedarik ağı modellemesi yaptı ve uluslararasılaşma süreçlerini yönetti. Çevresel Kuznets Eğrisi ve uluslararası politikaların etkinliği üzerine eşyazarı olduğu makale Arxiv.org'da bulunmaktadır.

Uygur Özesmi

Çevre bilimci ve Ashoka Senior Fellow olan Dr. Uygur Özesmi Fulbright Burslusu olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Ohio State Üniversitesinde master, daha sonra MacArthur Burslusu olarak Minnesota Üniversitesinde doktora yaptı. 1989-90 yılları arasında Çevreden Sorumlu Devlet Bakanı Adnan Kahveci'nin danışmanlığını yaptı. Erciyes Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümünü kurdu (2000-2004). 2001 yılında Türkiye'nin ilk kitle kaynak platformu olan KusBank.org'u kurdu. 2002 yılında, BirdLife'in Türkiye temsilcisi olan Doğa Derneğinin kurucu başkanlığını yaptı. New York'ta Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda Çevre Uzmanı (2004-2006), TEMA Vakfı Genel Müdürü (2006-2008), Greenpeace Akdeniz Genel Direktörü (2008-2012) görevlerini yürüttü. 2012 yılında Türkiye'de Change.org'u kurdu ve halen Genel Direktörü. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (STGM) kurucu üyelerinden olan Dr. Özesmi, Sivil Katılım için Dünya Birliği (CIVICUS) yönetim kurulunda 2 dönem görev aldı. Ashoka Vakfı ve ENİVA Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi. Ayrıca, ekolojik ve sosyal adalet için tüketim ekonomisi oluşturmak üzere Good4Trust.org'un Kurucusu ve Kısırtıcısı. Tüketim Ekonomisi Derneğinin başkanlığını yürütmektedir. Kadir Has Üniversitesinde Sürdürülebilir Enerji ayrıca Ekolojik Ekonomi dersi vermektedir. Kendisinin 100'den fazla bilimsel yayını, sayısız popüler makalesi, bir kitabı ve Açık Radyo'da her gün yayınlanan bir programı vardır.

Çıkış Yolu Türetim Ekonomisi

Ece Satıcı ve Uygur Özlesmi

Yeni İnsan Yayınevi- 424
Yeşil Politika Serisi- 29
Çıkış Yolu Türetim Ekonomisi
I. Baskı, İstanbul, Aralık 2022
ISBN: 978-625-8309-30-0
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Nihan Gönendir
Son Okuma: Şükran Akan
Kapak Tasarımı: Efdal Basan
Dizgi: Emin Petek
Sertifika No: 12186

©Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. 2022
İçerenköy Mah. Değirmenyolu Caddesi Kutay İş Merkezi B Blok
No: 18/6 Ataşehir/İstanbul
Tel: (0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)
[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)
twitter.com/yeniinsanyayin

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli-Bağcılar-İSTANBUL
Sertifika No: 36150

Çıkış Yolu Türetim Ekonomisi

Ece Satıcı ve Uygar Özesmi

YENİİNSAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GEZEĞEN BİZİ SIRTINDAN ATIYOR MU?	11
Tüketimin Ekolojik Bedeli	16
Tüketimin Toplumsal Bedeli	17
DEĞİŞİM SES VE TALEPLERİ	21
DÜZELTME VE DEĞİŞİM GAYRETLERİ	25
Teknolojik Çözüm Arayışı	25
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	26
Kırleten Öder İlkesi	28
Değer Bazlı Yaklaşım - Paydaşlar için Değer Yaratma	31
Küçülme (Degrowth)	32
Dayanışma Ekonomisi	37
Müşterekler Hareketi ve Şirket Eleştirisi	39
P2P (Kişiden Kişiye)	41
Sosyal Girişimler	43
Transition Network (Değişim Ağı)	45
TÜRETİM EKONOMİSİ: DÖNÜŞÜMÜN ANATOMİSİ	47
Türetim Ekonomisine Geçiş	51
Türetim Ekonomisine Geçişten Sonraki Onarım Süreci	56
Bir Orman Gibi Olmak	56
TÜRETİM EKONOMİSİ'Nİ PRATİĞE DÖKMEK:	
GOOD4TRUST.ORG	59
Good4Trust'ta Yönetişim	65
İşleyen ve Gelişen Good4Trust.org	67
Türetim Ekonomisinin Önündeki Güçlükler	72
GELECEK TÜRETİM EKONOMİSİ Mİ?	75
KAYNAKÇA	77

ÖN SÖZ

Gezeğenin yaşam destek üniteleri, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik krizi nedeniyle çöküyor. Zamanımız çok az. Mevcut eğilimler olduğu gibi devam ederse uygarlık 30-40 yıl içinde çökebilir. Bunun kök nedeni, bugünün büyüme ve tüketim ekonomisi ve buna eşlik eden, ekolojik ve sosyal dışsallıklara dayanan kâr maksimizasyonu.

Ancak bu eğilim tersine çevrilebilir. Dikkatli bir incelemeyle umut ışıklarını etrafımızda görebiliriz. Bu ışık; sadece organik ürün alma gayretindeki beyaz yakalılar değil, aynı kişilerin bireysel yaşantıları dışında kendi şirketlerini de dönüştürmeleri ve “karbon nötr” olmak için çaba sarf etmeleridir. Her geçen gün kendini sosyal girişimci olarak tanımlayan insanların çoğalması, ekolojik ve sosyal açıdan adil üretim yapmak üzere yola çıkmalarıdır. Her türlü özveriyi ve gayreti gösteren bu duyarlı insanlar giderek çoğalıyor, günümüzde artık sadece bireyler dönüşmüyor, şirketlerin varoluş nedeni ve tüzel kişilik hakları da sorgulanıyor. Bir şirketin kârını değil etkisini artırması gerektiği söyleniyor. Umud ışıklarımız güçleniyor.

Uygarlık; kâr maksimizasyonuna dayanan tüketim ekonomisinden, ekolojik ve sosyal açıdan adil bir ekonomiye dayanan üretim ekonomisine geçilerek kurtarılabilir. Üretim ekonomisi, olumsuz ekolojik ve sosyal etkinin en aza indirildiği, geniş ölçekli döngüsel bir ekonomidir. Bu ekonomide, varlığın sistem dışına çıkması en aza indirilir. Üretim ekonomisi derinleştirilmiş döngüsel tedarik ağları ile sinerjik ve döngüsel ilişkilere sahip, üretici ve tüketicilerin oluşturduğu bir ekosistem.

Türetim ekonomisinde atık yoktur, doğa ve toplum üzerinde kalıcı olumsuz etkiler söz konusu değildir, bir göl ya da orman gibi gezegenin üretken ve birbirini destekleyen ekonomik ekosistemlerinden biridir. Bu sistem artık bir hayal değil, gerçek.

Türkiye’de başlatılan Good4Trust.org’da bu ormanın tohumları ekildi. Good4Trust, ekolojik ve sosyal açıdan adil üretici ve tüketicileri bir araya getiren bir topluluk. Burada tüketiciler, temel etik kural kabul edilen “altın kural” etrafında bir araya gelir ve iyilikleri paylaşır. Bu iyilikler bağış yapmayı, gönüllülüğün ya da ekolojik ve sosyal açıdan adil üretimi desteklemeyi içerir. Tüketicilerin çevrim içi çarşı üzerinden satın aldıkları mal ve hizmetlerle üretim ve türetim sisteminin devamlılığı desteklenir. Türetim ilişkileri derinleştikçe ve döngüsel hâle geldikçe türetim ekonomisi şekillenmeye başlar. Good4Trust yazılımı, türetim ekonomisinin yaygınlaşması için açık kaynaklı olduğundan gezegenin herhangi bir yerinde Good4Trust’ı başlatmak üzere lisanslanabilir.

Karmaşıklık kuramı (*complexity theory*) bize bir sistemde yeterli sayıda aktörün basit kuralları benimsemesi hâlinde sistemin dönüşebileceğini söyler. Tüketim ekonomisinden türetim ekonomisine geçiş çoktan başladı; gelecek, ekolojik ve sosyal açıdan ya adil olacaktır ya da iflas edecektir. Bu kitap, iflas etmeyelim diye ve insanın, gezegenle uyumlu bir varoluşu gerçekleştirmek için orman gibi bir ekonomik ekosistem kurabilmesi amacıyla yazıldı.

Kitabın yazımında çok sayıda kişi ve topluluk ilham kaynağı oldu. Başta Uygur’ın yoldaşı Neşet Kutluğ olmak üzere Good4Trust’taki ekip arkadaşlarımız, gönüllüler ve 7’ler Konseyi, Greenpeace’deki Paradigma Değişikliği Çalışma Grubu (2009-12) ve Eko Eko Düşünce Grubu üyeleri (2011), Michael Narberhaus, David Fell ve tüm SmartCSO üyeleri, Burcu Tuncer, Gülcan Nitsch, Ümit Şahin, Ömer Madra, Ashoka Vakfı Türkiye ve Ashoka Fellowlar, Sibel Asna, Selin Gücüm, Ece Yener, Buket Uzun, Emine Doğrukök.

GEZEĞEN BİZİ SIRTINDAN ATIYOR MU?

Bilim insanları 1980’den bu yana Dünya’nın kendini yenileme kapasitesini aştığını söylüyor. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), en büyük problemimizin küresel ortalama sıcaklığın 2°C’den fazla artması durumunda tehlikeli ve geri döndürülemez ekolojik ve sosyal faciaya neden olabilecek iklim değişikliği olduğunu söylüyor (IPCC 8-10). Bu durum, uygarlığın sonu anlamına gelebilir.

Sanayileşme öncesinde atmosferdeki karbondioksit yoğunluğu milyonda 280 parça (ppm) idi. Ocak 2022’de, Hawaii Amerikan Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi’nin Mauna Loa İstasyonu’nda, yoğunluk 418 ppm olarak ölçüldü (NOAA Global Monitoring Laboratory). En son ölçümler için <https://gml.noaa.gov/ccgg/trends/> adresine bakabilirsiniz. Atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun 350 ppm’yi geçmiş olması, güvenlik sınırını aştığımızı gösteriyor. Söz konusu 350 ppm sınırı ilk defa Ocak 1988’de aşılmıştı. Sanayileşme Dönemi öncesinde, 800 bin yıl boyunca, karbondioksit yoğunluğu 300 ppm’i aşmamıştı. Homo sapiens bu aralıkta evrimleşti ve yaklaşık 300 bin yıldır Dünya’da bulunuyor. İnsan etkinliği Endüstri Devrimi’nden bu yana sıcaklıkları muhtemelen 0,8°C ila 1,2°C aralığında artırdı. Karbondioksit yoğunluğunun 400 ppm’yi aşmasıyla, ortalama sıcaklığı 1,1°C derece artırdık. (IPCC, 4) Bu nedenle, insanlığın önündeki en varoluşsal problem iklim değişikliği. Sıcaklıklar mevcut oranda artmaya devam ederse küresel ısınmanın 2030 ile 2052 arasında 1,5- 2,0°C’ye ulaşması muhtemel (IPCC 4). Or-

talama sıcaklıkta 1°C artış çok fazla görünmeyebilir ancak 1°C artış, aşırı sıcaklıklarda 7-15°C artışa eşdeğerdir. (Fang ve diğ. 1-8) Bilim insanları 21. yüzyılda, aşırı hava sıcaklığında beklenenden çok daha erken, yaygın ve kalıcı değişimler olduğunu yazıyorlar (Fang ve diğ. 1).

Bunu somutlaştırmak için Türkiye’den bir örneğe bakalım: Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2016) verileri, Muğla-Milas’ta 15-19 Şubat 2016’da sıcaklığın 32,4°C olduğunu, daha önce şubat ayında ölçülen en yüksek sıcaklığın ise 24,9°C ile 1950 yılında kaydedildiğini göstermekte (MGM). Başka bir deyişle; aşırı sıcaklıklarda 7,5°C’lik bir farklılık görülmekte.

Türkiye’den biraz uzaklaşalım ve dünya genelinde 2018 yılında ölçülen aşırı sıcaklıklara bakalım: 2020 yılında kaydedilen en yüksek sıcaklıklar Londra’da 37,0°C, Paris’te 40,0°C, New York’ta 36,0°C, Japonya’da 41,1°C, Los Angeles’ta ise 49,4°C. Kömür, petrol, doğalgaz ve diğer fosil yakıtlar gibi ürünlerin tüketimini ve kullanım şeklimizi değiştirmesek 2050 yılına kadar sıcaklık 2,6 ile 3,2°C arasında artacak (Brown ve Caldeira 45-50).

Muğla-Milas’ta gördüğümüz gibi ortalama sıcaklıkta 1,1°C artış, yani aşırı sıcaklıklarda 7°C artış farz edelim. Kömür, petrol, doğal gaz ve diğer fosil yakıtları tüketme ve üretme biçimimizi değiştirmesek sıcaklık 2050 yılında 2,6-3,2°C derece yükselmiş olacak (Brown ve Caldeira 45-50). Yani aşırı durumlarda fazladan 15°C artış öngörüyoruz. Bu durumda 2050 yılında beklenen aşırı sıcaklıkları görmek üzere 15°C ekleyelim: Londra 52,0°C, Paris 54,0°C, New York 51,0°C, Japonya 56,1°C ve Los Angeles 64,4°C. Konuya ilişkin bir araştırmada, muhafazakâr bir senaryo altında, Bador ve diğerleri, 2100 yılında Fransa’da sıcaklıkların 50°C’yi geçeceğini öngörüyor (10). 2050 yılına ya da daha ihtiyatlı bir yaklaşımla 2100 yılına gelindiğinde, söz konusu sıcaklıklar insanlık için ölümcül bir hâl alabilir çünkü giderek artan küresel ısınma söz konusu. (Xu et diğ. 30).

19 Temmuz 2022’de, Paris’te sıcaklık 40,5°C’ye ulaştı (De-sai). Temmuz 2022’de Londra Heathrow Havaalanı’nın uçuş pistlerinden bir tanesi aşırı sıcak nedeniyle eridi ve uçuşlara

kapatıldı (Vera). Yine Temmuz 2022’de aşırı sıcaklardan koruyabilmek için Hammersmith Köprüsü gümüş folyo ile kaplandı ve bazı demiryolları beyaza boyandı (Vera).¹⁹ Temmuz 2022’de Londra’da sıcaklık 40,2°C’ye ulaştı, bir önceki en yüksek temmuz ayı sıcaklığı 2019’da 36,1°C’ydi (Kirk ve diğ.) Yine Temmuz 2022’de aşırı sıcaktan Çin’de Forbidden City Cultural Relics Müzesi’nin çatısı eridi ve Texas’ta ana hat üzerindeki birçok su borusu patladı (Vera). Hindistan’da, 2022’nin en sıcak günü olan 14 Mayıs 2022’de Delhi’de hava sıcaklığı 44,2 C’ye ulaştı (Vera). En sıcak güne ek olarak, Delhi’de 2022’de Temmuz ayının sonuna kadar geçmiş yıllara kıyasla 5 kattan fazla, yani 203, sıcak hava dalgası yaşandı (Mohan). Effis verilerine göre, Avrupa Birliği ülkelerinde 23 Temmuz’da 515.000 hektarın üzerinde yer yandı; 2006’dan bu yana ortalama yangın alanının 4 katı ve bu dönem içerisindeki bir önceki rekor yangın alanının 2 katı (Kirk ve diğ.). Böyle giderse 2050’de yaşanacak sıcaklıkları tahmin etmek bile dehşet verici.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin (BMİDÇS) başarısı, uygarlığın çöküşünü önlemek için kritik bir öneme sahip. Fakat ilerleme yavaş, tehditse hızlı ve korkunç. Ne yazık ki hükümetler ve siyasi liderler hâlâ bu büyük sorunla yeteri kadar yüzleşmiş değil. İklim değişikliği, fırtınalar ve sellerin yanı sıra tatlı su krizine neden olan kuraklıkları da beraberinde getiriyor, tarımsal yıkımlara ve hijyen sorunlarına yol açıyor. Bu şekilde devam ederse insanlık kıtlık ve hastalıklarla karşı karşıya kalacak. Hatta aşırı sıcaklarla yollar ve kablolar eriyecek, dünya yaşanmaz hâle gelecek ve uygarlık tamamen çökecek. Tam bir distopya! Peki çözüm ne? Çözümüne geçmeden önce, bir başka büyük tehdidi açığa kavuşturmak gerek.

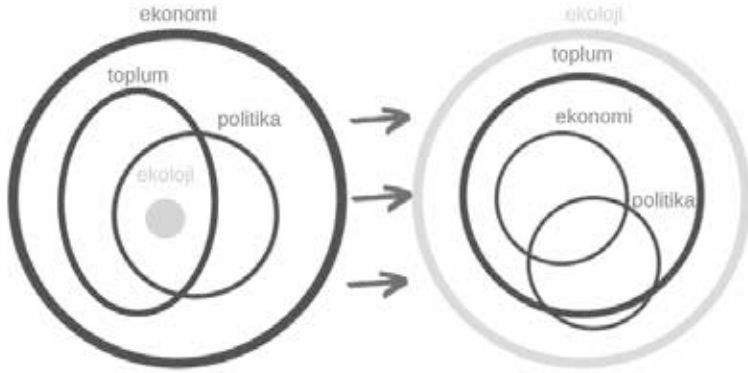
Biyolojik çeşitlilik, tüm canlıların ve canlıların yaşam alanlarının çeşitliliğidir. Aynı zamanda canlıların birbirleri ve çevreleri arasındaki ilişkilerin çeşitliliği ile de tanımlanır. Bu çeşitlilik günümüzde yok olmaktadır. WWF’nin 2020 yılı raporuna göre, memeliler, kuşlar ve balıklar gibi omurgalı hayvanların popülasyonları 1970 ile 2020 yılları arasında %68 oranında azaldı (WWF ve ZSL 6). İnsanlar ve insanların ürettiği hayvanların

ğimiz gibi vahşi karasal omurgalılar, toplam kütlenin %97'sini oluşturan "insan ve onun hayvanları" ile karşılaştırıldığında, toplam kütlenin sadece %3'ünü oluşturmakta (MacCready 227-233). Marşlılardan önce yeryüzündeki insan, işgal etti dünyayı. Deniz ekosistemleri ve balık popülasyonları büyük zarar görmekte ve birçok deniz hayvanı da tehdit altında yaşam mücadelesi vermekte. İki yüz otuzdan fazla balık popülasyonundan elde edilen verilere göre, balıkların üreme popülasyonlarında ortalama %83'lük bir azalma söz konusu (Hutchings ve Reynolds 298). Bilim insanları, şu anda türlerin yok oluşunun 1.000 ila 10.000 kat arasında hızlandığını ve her gün düzinelerce türün neslinin tükenmeye devam ettiğini tahmin etmekte. (Chivian ve Bernstein). Tüm türlerin %30 ila %50'si muhtemelen yüzyılın ortalarına kadar yok olacak (Thomas ve diğ. 145-148). Bu, herkesi gerçekten de korkutucu bir geleceğin beklediğinin habercisi demektir.

Hayatta kalmak istiyorsak diğer türlerin ve Toprak Ana'nın haklarına saygılı olmalı, gezegen üzerindeki olumsuz etkimizi azaltmalıyız. Bu sadece bir ülkeyi, bir etnik grubu, bir dini hatta sadece insanları ilgilendiren bir konu değil, tüm canlıların, dünyanın sorunu.

Bu yıkımın, bu fiyaskonun, bu çöküşün temel nedeni, doğanın ve diğer insanların sömürülmesine, rekabete, büyümeye, tüketime ve kâr maksimizasyonuna dayalı bir ekonomi. Bu nedenle, çevresel krizin temel nedenini içinde yaşadığımız baskın sosyo-ekonomik paradigmada aramalıyız (Şekil 2). Arizona Üniversitesi Doğal Kaynaklar Fakültesinden Profesör Guy McPherson mevcut paradigmanın saçmalığını çok basit ve anlaşılır bir şekilde şöyle ifade ediyor: "Ekonominin çevreden daha önemli olduğunu düşünüyorsanız, paranızı sayarken nefesinizi tutmayı deneyin." (Komlik).

İnsanlığın gezegendeki şu ana kadar özetlediğimiz varoluş biçimiyle, bu paradigma ile devam edemeyeceği aşikâr. Ve gezegen bizi bu gidişle sırtından atacak, Homo sapiens de çok geçmeden fosil kayıtlarında yerini alacak.

Şekil 2. Hâkim sosyoekonomik paradigmanın değişimi

Tüketimin Ekolojik Bedeli

Bugün, düşük gelirli bir ülkede ortalama 1 ABD doları harcadığımızda, 1.011 kg eşdeğer karbondioksit salarken, yüksek gelirli bir ülkede 0.583 kg salıyoruz (Caron ve Fally, 2). Bir başka deyişle, insanlık, harcadığı her dolar ile çevreyi yok ediyor. Bir hayvanın öldürülmesinde pay sahibi olarak 1 kg et aldığımızda, 28,7 kg karbondioksit eşdeğeri yayıyoruz ve 4 kg da atık üretiyoruz. Bir pantolon aldığımızda 6,3 kg karbondioksit eşdeğeri yayıyoruz ve 25 kg atık üretiyoruz. Planlı eskitme stratejisi nedeniyle akıllı telefonumuzu yenilediğimizde, 110 kg karbondioksit eşdeğeri yayıyoruz ve sadece üretiminde 86 kg atık üretiyoruz (Laurenti, 48,62). 1 kg endüstriyel üretilmiş et, 15.500 litre gibi inanılmaz bir su ayak izine sahip (Hoekstra 28). 1 pamuklu pantolon 3.233 ila 4.894 lt arasında (Chico ve diğerleri 242) su, bir akıllı telefonsa 18m² arazi ve 13.000 litre su gerektiriyor (Burley 4, ayrıca bkz. watercalculator.org).

Ekonomik faaliyetimiz nedeniyle, 1980'lerden bu yana dünyanın yıllık yenilenme kapasitesini aştık. 2017'de Dünya Limit Aşım Günü 1 Ağustos 2017'de gerçekleşti. Ne yazık ki tüketim ekonomisinin gitgide kök salması sonucunda sonraki yıllarda bu aşım daha da geriye gitti. 2018'te 3 gün daha da kötüleşerek

28 Temmuz'da, 2019'da ise 29 Temmuz'da gerçekleşen Dünya Limit Aşım Günü, 2020'de özellikle ilk 6 ayda COVID-19 nedeniyle dünya genelinde gerçekleşen kapanmaların etkisiyle 22 Ağustos'a ilerleyerek nispeten iyileşti ("Past Earth Overshoot Days"). Ancak, pandemi nedeniyle yaşanan kapanmaların sona ermesinin ardından maalesef yeniden kötüleşerek 2021'de 30 Temmuz'a ulaştı. 2022 yılında ise Dünya Limit Aşım Günü 28 Temmuz'da gerçekleşti ("Past Earth Overshoot Days"). Dünya Limit Aşım Günü konusunda en güncel verilere <https://www.overshootday.org/newsroom/past-earth-overshoot-days/> adresinden ulaşabilirsiniz. Pandeminin ekonomiyi durdurmasıyla Dünya varlıkları tüketiminin azaldığını görüyoruz. Bu azalma, mevcut tüketim ekonomisi ile gezegenin yaşanmaz hâle gelişi arasındaki bağlantıyı açıkça gösteriyor.

Tüketimin Toplumsal Bedeli

İnsanlık açısından işler bir hayli karışık. Sürekli bir kriz hâli var. Örneğin, Amerika'da başlayıp dünyaya yayılan yüksek riskli kredi krizi, 2018 ve 2021'de Türkiye'de yaşanan ve devam eden mali kriz, Yunanistan borç krizi ve çok yakın zamanda gıda, ilaç ve yakıt kıtlığına neden olan Sri Lanka'daki ekonomik kriz... Bu ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki ekonomik çalkantıların nedeni kendini bir devridaim makinesi zanneden tüketim ekonomisi.

Tüketim ekonomisi, sürdürülemezliğinin yanı sıra büyüme ve kâr maksimizasyonuna olan odağıyla toplumsal adaletsizliği ateşliyor. Üretim maliyetini azaltma baskısı; sosyal "damping", köle veya çocuk işçiliği, insanlık dışı çalışma şartlarına sebep oluyor. Örneğin, giyim sektöründe şirketler her yeni trende ayak uydurup hızlı ve kitlesel üretim yapabilmek bunu da olabildiğince kârlı bir şekilde sağlayabilmek için işçilerini uygun olmayan koşullarda ve adil olmayan maaşlarla çalıştırmakta. Tekstil sektöründe iş güvenliğinin kâr için göz ardı edilmesi ise 2013'te Bangladeş'te 1134 işçinin ölümüne sebep olan iş "kazası"nda kendini en güçlü hâliyle gösterdi (Prentice 5).

Benzer şekilde, dünyadaki servetin sadece birkaç kişinin elinde toplanması da mevcut ekonomik sistemde varlığın adil bir biçimde dağılmadığının kanıtıdır. 2021 Credit Suisse Küresel Servet Raporu'na göre dünyanın en zengin, 1 milyon ABD dolarından fazla serveti olan kişilerin yüzde biri, dünyanın servetinin %45,8'ine sahip (17). Öte yandan, 10.000 ABD dolarından fazla servete sahip olan Dünya nüfusunun %55'i dünyadaki servetin sadece %1,3'üne sahip (Credit Suisse Research Institute 17).

Servet ve gelir eşitsizliği, Covid-19 salgını ile daha da belirginleşti. Temel ihtiyaçların çok pahalılaştığı pandemi döneminde zenginler daha da zenginleşirken, yaşamlarını devam ettirmekte güçlük çeken milyonlarca kişi aşırı yoksulluk sınırına düştü (Oxfam, "Profiting"). "Profiting from Pain" ("Acıdan Kâr Elde Etmek") isimli Oxfam araştırma sonuçlarına göre pandemi sırasında, özellikle gıda ve enerji sektöründe yatırım yapmış kişiler arasında, her otuz saatte bir kişi olacak şekilde bir hızla, daha önce milyarder olmayan toplam 573 kişi milyarder statüsüne ulaştı (Oxfam, "Pandemic"). Buna karşılık her 33 saatte 1.000.000 kişi aşırı yoksulluk seviyesine düştü (Oxfam, "Profiting" 3). Pandeminin etkisiyle, sadece 2022 yılında 263 milyondan fazla kişinin aşırı yoksulluk sınırına düşmesi beklenirken milyarderlerin serveti COVID-19'un ilk 24 ayında 23 yılın toplamından daha fazla arttı (Oxfam, "Profiting" 3). 2020 yılında dünya milyarderlerinin serveti küresel GSYİH'nin %4,4'ü iken, üç kattan fazla artarak küresel GSYİH'nin %13,9'una eşdeğer seviyeye yükseldi (Oxfam, "Profiting" 4).

Bir başka çarpıcı istatistiğe göre, dünyanın en zengin 10 kişisi, dünyadaki servet dağılımının en altında yer alan 3,1 milyar insandan daha fazla servete sahip (Oxfam, "Profiting" 4). Ayrıca, yine aynı raporda yer alan verilere göre, 1995'ten bu yana, dünya varlık piramidinin en tepesinde yer alan %1'lik nüfus, varlık piramidinin en alt bölümünde yer alan %50 nüfustan yaklaşık 20 kat daha fazla varlığını artırdı (Oxfam, "Inequality" 7). Oxfam'ın hazırladığı bir başka araştırma raporuna göre, varlık eşitsizliği nedeniyle her 4 saniyede en az bir kişi ölüyor (Oxfam, "Inequality" 7). Oxfam'ın "öldüren eşitsizlik" olarak nitelendirdiği zen-

ginler ve yoksullar arasında ciddi boyutlara ulaşan bu eşitsizlik, insanlık olarak bizleri bir arada tutan bağları kıran, bölücü, adaletsiz ve milyonları ölüme mahkum eden bir unsur olarak karşımıza çıkıyor (Oxfam, "Inequality").

Ayrıca, Oxfam'ın araştırması pandemi döneminde tekellerin yaygın olduğu enerji, gıda ve ilaç sektörlerindeki şirketlerin rekor düzeyde yüksek kârlar elde ettiğini ancak işçi ücretlerinin neredeyse hiç değişmediğini gösteriyor (Oxfam, "Profiting" 6-8). Elde edilen bulgu, şirketlerin işçilerini temel gereksinimlerdeki fiyat artışlarıyla karşı karşıya bıraktığını da ortaya koyuyor. Bucher'a göre: "Bu artan zenginlik ve artan yoksulluk aynı madalyonun iki yüzü, ekonomik sistemimizin tam olarak zengin ve güçlülerin tasarladığı şekilde işlediğinin kanıtı." (Oxfam, "Pandemic"). Kâr maksimizasyonunu hedefleyen tüketim ekonomisi dinamiklerinin yarattığı bu sonuç, milyonlarca insanın fakirleşmesine ve hatta açlıktan ölümüne neden olmakta.

Küresel servet dağılımındaki büyük uçurum, tüketim ekonomisinin adaletten uzak ve sosyoekonomik hiyerarşiyi körükleyen sonuçlara neden olduğunun önemli bir kanıtı. Bu nedenle, ekoloji temelli, gezegenin ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir ekonomiye ihtiyacımız var. Bu ekonominin insanın ihtiyaçlarını karşılaması için sosyal adalet üzerine kurulması gerekiyor. Kapsayıcı bir ekonomide, mal ve hizmetlerin üretimi, toplumun bütün kesimlerinin beklentilerini karşılamak ve toplumun bütün kesimlerine fırsatlar oluşturmak için en iyi şekilde kullanılır. Bu tür ekonomide rekabet bir zorunluluk olarak değil, toplumun bir hastalığı olarak görülür; karşılıklılık, pekiştirici ve destekleyici döngüler aranır, kazan-kazan senaryoları oluşturulur, kayıplar ya telafi edilir ya da yeniden işlevlendirilir. Doğa bir kaynak olarak değil, bir varlık olarak görülür.